

ОСОБЛИВОСТІ ГРАФІЧНОЇ ТА МОРФОЛОГІЧНОЇ АСИМІЛЯЦІЇ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕРМІНІВ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

FEATURES OF GRAPHIC AND MORPHOLOGICAL ASSIMILATION OF THE ANGLO-AMERICAN TERMS IN THE GERMAN LANGUAGE ECONOMIC TERMINOLOGICAL SYSTEM

Шерстюк О.І.,

orcid.org/0000-0002-0482-2656

кандидат технічних наук,

старший викладач кафедри філології

Одеського національного морського університету

У статті розглянуто наслідки впливу англо-американських економічних термінів на економічну терміносистему німецької мови. Увагу зосереджено на англо-німецьких гібридних утвореннях німецької мови економіки, які представляють собою результат взаємодії запозичення і словотворення. Доведено, що такі одиниці нерідко являють собою напівкальки – з'єднання екзогенного (запозиченого) і ендогенного терміноелементів. Проаналізовано різні види парадигматичних відносин, які проявляються під час взаємодії англо-німецьких гібридних утворень з іншими термінами в економічній терміносистемі сучасної німецької мови, а саме родовидових відносин, відносин синонімії та антонімії, словотворчих рядів. За допомогою утворення слів-гібридів здійснюється поступова інтеграція екзогенних елементів в систему мови-реципієнта. Ендогенні елементи таких термінів полегшують освоєння і впровадження екзогенних елементів в систему їх мови-реципієнта. Словотвірна синонімія ґрунтується на реляції англо-німецького і німецького композитів, де синонімічними виявляються або визначальні, або основні терміноелементи. Проаналізовано різні гібридні утворення з різними комбінаціями латинської мови з англійськими і німецькими терміноелементами. Доведено, що серед типів словоскладання англо-німецьких економічних термінів, які в основному є іменниками, переважає тип з визначальним словом-іменником. Зроблено висновок про те, що поповнення і утворення синонімічних рядів зазначеної термінології відбувається шляхом запозичення терміноелементів в основному з англійської мови та термінологізації слів загальнонаціональної мови, які в процесі історичного розвитку починають різнитися за змістом, тобто стають ідеографічними синонімами або з часом відрізняються своєю вживаністю. Процес глобалізації неминуче веде до використання все більшої кількості запозичених термінологічних одиниць, які є основним джерелом появи синонімів у досліджуваній терміносистемі.

Ключові слова: гібридизація, економічна терміносистема, терміноелемент, словоскладання, калькування.

The article deals with the effects of the influence of Anglo-American economic terms on the economic terminological system of the German language. Attention is paid to the Anglo-German hybrid combinations of the German language of economy, which are the result of the interaction of borrowing and word formation. It is proved that such units are often half-calques being compounds of exogenous (borrowed) and endogenous term elements.

Various types of paradigmatic relationships that are manifested in the interaction of Anglo-German hybrid entities with other terms in the economic terminology of the modern German language, namely generic relations, synonymic and antonymic relations, word-formation series, are analyzed.

Through the formation of hybrid words, the exogenous elements are gradually integrated into the system of the recipient language. The endogenous elements of such terms facilitate the development and integration of exogenous elements into the system of their host language. The derivational synonymy is based on a relational of the Anglo-German and German composites, where either the defining or the main terminological elements are synonymous. Various hybrid combinations with various combinations of Latin with English and German term elements are analyzed. It is proved that among the types of collocations of English-German economic terms, which are mainly nouns, the type with a determinant of the noun predominates. It is concluded that the replenishment and formation of the terminological synonymous series under consideration occurs by borrowing terminological elements mainly from the English language and terminization of the words of the national language, which in the process of historical development begin to differ in meaning, i.e. become ideographic synonyms, or with time vary their usage. The process of globalization inevitably leads to the use of an increasing number of borrowed terminological units, which are the main source of the appearance of synonyms in the terminological system.

Key words: hybridization, economic terminological system, term element, compounding, calquing.

Постановка проблеми. В епоху глобалізації відбувається інтенсивна взаємодія мов. Інтеграція в різних сферах людської діяльності тягне за собою активізацію процесів запозичення іншомовних позначень. Особливо це поширюється на мову економіки. Оскільки ця область

найбільш часто запозичує англо-американські економічні поняття, то роль мови експортера тут виконує американський варіант англійської мови. Як і в інших мовах, в сучасній німецькій мові економіки відбувається активне поповнення словникового фонду за рахунок інтеграції англо-

американських економічних термінів. Одночасно нові економічні поняття отримують свої найменування за рахунок споконвічних одиниць мови і наявних словотворчих засобів. Але, незважаючи на англо-американські запозичення і створювані на базі споконвічних мовних засобів економічні терміни, не завжди вдається таким чином покрити весь обсяг актуальних економічних понять. Тому потреба в найменуванні реалізується нерідко за допомогою утворення англо-німецьких змішаних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами англо-американського впливу на економічну термінологію німецької мови займалися німецькі дослідники В. Carstensen, Н. Galinsky, А. Efferenz, U. Vieth, М. Hundt, G. Rings та іншим [1; 2; 3; 4]. Проблемами утворення та функціонування англо-американізмів у німецькій мові, їх освоєння, класифікації, семантичних, стилістичних, словотвірних властивостей займалися такі вчені, як А.П. Майоров, Е.І. Дмитровська, Н.Ю. Суворкіна [5; 6; 7]. Дослідження Ю.М. Калашнікової [8] присвячені вивченню екстра- та інтралінгвістичних передумов проникнення англійських економічних термінів в німецьку мову.

Проблемі гібридизації присвячений ряд робіт вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Одним з перших досліджував цей процес у лексиці Е. Хауген, висвітлюючи його з точки зору запозичення. Гібридними утвореннями, за Е. Хаугеном, називаються слова, утворені частково з рідного, частково з іноземного матеріалу [9, с. 353]. Ведучий лінгвіст в області сучасного німецького словотвору І. Барц бачить суть цього процесу в комбінуванні автохтонних і запозичених елементів відповідно до існуючих моделей словотворення [10, с. 63].

Незважаючи на те, що окремі проблеми вищезазначених лінгвістичних галузей неодноразово і детально вивчалися не одним поколінням лінгвістів, маловивченим виявляється питання графічної та морфологічної асиміляції англо-американських термінів в економічній терміносистемі німецької мови.

Отже, актуальність нашого дослідження полягає в тому, що на цей час в германістиці інтенсивно досліджуються проблеми англо-американського запозичення, а також словотворення з використанням іншомовних елементів. У світлі міжнародних контактів найбільш схильною до запозичення є економічна термінологія, зберігаючи при цьому в якості одного з основних способів поповнення свого складу терміноутворення.

Матеріал дослідження вилучено із словників економічних термінів Дудена [11], Габлера [12] та Англо-російського словника економіки і фінансів [13]. База дослідження складається з 2 010 термінів і містить терміни і стійкі словосполучення з областей макроекономіки, промислового і сільськогосподарського виробництва, маркетингу і менеджменту, торгівлі, страхування, фінансів і кредиту, бухгалтерського обліку та статистики.

Постановка завдання. Метою запропонованого дослідження є визначення особливостей графічної та морфологічної асиміляції англо-американських термінів в економічній системі німецької мови, а також питання освоєння екзогенних одиниць за допомогою такого способу, як калькування. Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) виявити основні англо-американські та німецькі терміноелементи у складі складених термінів-гібридів;
- 2) показати шляхи інтеграції англо-американських елементів у терміносистему німецької мови економіки;
- 3) описати системні відносини англо-німецьких економічних термінів;
- 4) представити основні способи утворення англо-німецьких економічних термінів-гібридів.

Виклад основного матеріалу. Критеріями графічної асиміляції англо-американських термінів є заміна не типових для німецької мови букв і буквосполучень (*code – Kode, check – Scheck*) і заміна написання гібридних композитів через дефіс на написання разом. Спочатку дефіс використовувався для розмежування всередині складного слова елементів рідної та іноземної мови. У теперішній час написання через дефіс залишається типовою графічною ознакою поліморфних гібридних термінів, дефіс служить для полегшення читання слова. Доцільність його використання відзначена також у тих випадках, коли англо-американський елемент є фразою (*Bottom-up-Entwurf*).

Здобуваючи нові ознаки словозміни, запозичені англо-американські терміни в системі німецької мови оформлюються відповідно до родової належності іменників. Під час наділення родовими ознаками екзогенної одиниці враховуються методи морфемної структури і лексичної аналогії. Так, англо-американізми, що закінчуються на *-ing*, належать до класу середнього роду (*das Marketing, das Clearing*), односкладові одиниці оформлюються як іменники чоловічого роду (*der Trust*). Відповідно, рід другого компонента економічного гібридного терміна впливає

на рід композиту загалом (*das Kostencontrolling*). Принцип найближчої лексико-синтаксичної відповідності діє для англо-американських одиниць зі складною морфологічною структурою (*die Software – die Ware*). Включення англійської одиниці в систему німецької мови зумовлено характерним для німецької мови оформленням іменника категорією числа. Ступінь асиміляції англо-американських економічних термінів виявляється в способах утворення множини, а саме:

– збереження форми множини, характерної для англійської мови (*die Handelspanels*);

– утворення форми за допомогою німецьких суфіксів (*die Zinstender, die Steuerimporte*).

Прояв процесу інтеграції знаходить своє відображення в частковому калькуванні, наприклад, *Holding-Gesellschaft* (від англ. *holding company*). Серед одиниць словника Габлера [12] зафіксовані приклади напівкальок з точним перекладом англо-американського терміна німецькою мовою: *Erkenntnis-Lag (Recognition-Lag)*, *FOB gestaut (FOB stowed)*. На основі неточного перекладу англо-американського елемента утворені такі гібридні одиниці німецької економічної термінології, як *Fuzzy-Menge (Fuzzy Set)*, *Display-Nachlass (Display Allowance)*. Перекладний елемент при цьому вступає у взаємини з англійським етімоном на основі одного із значень останнього (англ. *set* – нім. *Menge* (безліч, сукупність)).

Принцип калькування поширюється на утворення поряд з англо-німецькими термінами-гібридами повних кальок: запозичений термін (*Batch Processing*), термін-напівкалька (*Batch-Verarbeitung*), термін-повна калька (*Stapelverarbeitung*). У таких прикладах виявляються відносини синонімії.

Інтеграція англо-німецьких гібридних утворень в економічну терміносистему виражається в системних відносинах. Зокрема, формування родо-видового відношення дотримується принципу спеціалізації й уточнення значення. У цьому випадку відбувається «звуження значення родового поняття», що призводить до утворення «парадигми, заснованої на відношенні рід-вид» [14, с. 212–213]. Як підкреслює В.М. Лейчик, прояв «регулярності і аналогічності» характерний для утворення одиниць термінологічної системи. При цьому «наповнення моделей термінів визначається спільною родовою ознакою і частковою видовою ознакою» [15, с. 41].

Яким чином здійснюється спеціалізація економічного поняття, наочно демонструється на прикладах з ключовими елементами *Controlling, Transfer, Markt, Preis, Handel*. Так, родові поняття,

гіперонім *management* служить для утворення видових понять, гіпонімів *Beschwerdemanagement, Kundenbindungsmanagement*. Словоскладання з другого безпосереднього складника *management* є високопродуктивним і показує, наскільки в економічній терміносистемі поширена регулярність в утворенні термінів-гібридів. Випадок, коли одне поняття є більш диференційованим відносно іншого, може бути проілюстровано на такому прикладі: *Management – Kostenmanagement – Zielkostenmanagement – Zero-Based-Kostenmanagement*. Показовими є і такі приклади утворення видових понять економічної мови, де види різних операцій об'єднуються одним родовим поняттям *Geschäft*, що виражене німецькою одиницею *Bartergeschäft, Indentgeschäft, Offset-Geschäft, Spotgeschäft, Switch-Geschäft*.

Словотвірна синонімія може ґрунтуватися на реляції англо-німецького і німецького композитів, де синонімічними виявляються або визначальні терміноелементи (*Transferschwierigkeiten – Zahlungsschwierigkeiten*), або основні (*Abnahmetest – Abnahmeprüfung*). Синонімічні дватерміни-гібрида тоді, коли співвідносяться або англо-німецькі терміни (*Softwarepflege – Softwarewartung*), або англо-німецький та англо-латинський термін (*Exportbeschränkung – Exportrestriktion*). У парах синонімів може не бути загального елемента, наприклад, *Managementebenen – Führungshierarchie*. Терміноелементи, на основі яких виникають англо-німецькі синонімічні терміни, можуть перебувати у відносинах повної синонімії *Export (Warenexport) – Ausfuhr (Warenausfuhr)*. Однак синонімія може виявлятися і на базі їх часткового семантичного збігу *Konzernbilanz – Konzernabschluss*. Приклади лексичної синонімії англо-німецьких термінів-гібридів досить різноманітні: *Fernsehspot – TV Commercial*.

Відносини словотвірної антонімії зафіксовані в парі термінів-гібридів (*Inside-out-Planung – Outside-in-Planung*), що є результатом векторної антонімії. Зустрічаються приклади комплементарної антонімії (*Transferyenehmigung – Transferverbot*). Контрарні антонімічні відносини простежуються у термінах *Großcontainer – Kleincontainer*. Векторну антонімію можна констатувати всередині англо-німецьких термінів-гібридів, наприклад, *Input – Output – Rechnung*. Показовими з погляду системних відносин є також іменники, у яких елементи першого безпосереднього складника висловлюють протилежні поняття (*Hardwareausstattung – Softwareausstattung*). Клас конверсивів – агентивних назв – представлений у німецькій економічній терміносистемі числен-

ними утвореннями, де другий елемент є віддієслівним іменником (*Franchisegeber – Franchisenehmer*).

Системні відносини англо-німецьких гібридних термінів проявляються в тому числі в наявності словотворчих рядів, які формуються за певної моделі. В основі одних лежить повторюваність одного і того ж суфікса похідного німецького терміна – безпосереднього другого складника (*Batch-Verarbeitung, Imageforschung, Teamentwicklung*), інші створюються на основі принципів і є «продуктами словотворення однієї і тієї ж моделі слова» [16, с. 150] (*Marketingleitung, Marketingsicht, Marketinglehre*). Так, у мові економіки виникають «цілі лексичні парадигми» [14, с. 182]. Словотворчі гнізда характеризуються наявністю центрального слова – основної морфеми. Широкі словотвірні можливості показує англійська одиниця (*to*) *manage*, похідні від неї в німецькій мові терміни представлені такими утвореннями, як *managen, Management, Manager, Managerin, Managementberatung, Schnittstellenmanagement*. Німецька одиниця *Rat* також служить вихідним елементом у створенні цілого ланцюжка однокореневих термінів-гібридів, як-от: *Konzernbetriebsrat, Logistikberatung, Marketingberater*.

Характерний для німецьких терміносистем спосіб поповнення термінологічного фонду словоскладання отримує поширення і в економічній терміносистемі. Вибірка гібридних утворень показала, що результатом словоскладання є визначальні композити-іменники (*Reisecharter, Best-Price-Kauf*), де перший безпосередній складник визначає другий. Шляхом складання основ утворюються і прикметники: *controllinggerecht, teamartig*.

Те, як розподіляються елементи всередині визначального і означуваного безпосередніх складників, унаочнює метод «розгалужень», запропонований Г. Вельманном. «Лівобічне розгалуження» передбачає в складі визначника два і більше компонентів, тоді як основне слово представлено одним компонентом [17, с. 120], наприклад, *Checklisten / verfahren*. Рідкісним серед англо-німецьких економічних термінів є «правобічне розгалуження». Тут перший безпосередній складник визначає дво- або трискладовий другий безпосередній складник (*Scanner-/ Handelspanel, Outright- / Offenmarktgeschäfte*).

Більшу частину гібридних композитів становлять двокомпонентні терміни-гібриди, в яких позиційно варіюються німецький та англійський безпосередні складники (*Packungs / test, Service / bereich*).

Той випадок, що економічна термінологічна система містить терміни латинського походження, знаходить відображення і в утворенні англо-німецьких гібридних термінів. Гібридні утворення містять різні комбінації латинського з англійськими і німецькими терміноелементами:

1) 1-ого англо-латинського и 2-ого німецького безпосереднього складника (*Credit-Scoring / Verfahren*);

2) 1-ого німецько-латинського и 2-ого англійського безпосереднього складника (*Wechselkurs / dumping*);

3) 1-ого латинського и 2-ого англо-німецького безпосереднього складника (*Sequenzial / testverfahren*);

4) 1-ого англо-німецького и 2-ого латинського безпосереднього складника (*Kundenmanagement / organisation*).

Серед грецьких елементів відносною частотністю відрізняється префікс *anti-*, який зафіксований в поєднанні з англійськими терміноелементами 1-ого безпосереднього складника (*Anti-Dumping – Verordnung, Antitrust – Gesetzgebung*).

Серед типів словоскладання англо-німецьких економічних термінів, які в основному є іменниками, переважає тип з визначником-іменником N + N (іменник + іменник). Окремі випадки такого типу реалізуються в моделях:

1) з основним словом – німецьким терміноелементом, де воно є простим словом (*Logistikkosten*), складним словом (*Offshore-Steuerabkommen*), похідним словом (*Panelsterblichkeit, Depth-First-Suche*), бессуфіксним утворенням (*Bottom-up-Entwurf*), результатом конверсії (*Double-Loop-Lernen*);

2) з основним словом – англо-американським терміноелементом, де морфологічна структура визначального німецького безпосереднього складника може бути простим іменником-основою (*Steuercontrolling*), зрощенням (*Überseecontainer*), похідним іменником (*Anwendungssoftware, Zehner-Club*), бессуфіксним утворенням (*Verbrauchs-Lag*).

У композитах з основним словом – англо-американським терміноелементом визначник-німецький терміноелемент може бути виражений прикметником A + N (*Halbduplex, Blindtest, Zweitdisplay*), дієслівною основою V + N (*Zuliefer-Marketine*), займенником P + N (*Selbstmarketing*).

Висновки. Поширення англо-німецьких гібридних утворень пов'язано не тільки з тим, що вони відповідають потребі в професійній комунікації, заповнюючи лакуни у відповідній термінології, а й з тим, що дані номінації являють собою

точний засіб позначення економічних реалій, відсутніх у мові-реципієнті. За допомогою тільки ендегенних сполук не завжди вдається здійснити передачу змісту терміну, тому включення в складний термін екзогенного (англо-американського) елемента в цьому випадку виправдано мовною необхідністю. Отже, тенденція до утворення англо-німецьких термінів-гібридів може розгля-

датися як позитивне явище, в якому здійснюється взаємодія запозичення і термінотворення. Завдяки утворенню таких одиниць відбувається поповнення економічної термінології німецької мови. Оскільки гібридне словотворення знаходить відображення і в повсякденній лексиці, його можна вважати перспективною галуззю для подальших лінгвістичних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Carstensen B., Galinsky H. *Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache*. Heidelberg, 1967. 272 S.
2. Efferenz A., Vieth U. *Das Verständnis wirtschaftsspezifischer Anglizismen in der deutschen Sprache beim Unternehmen*. Frankfurt am Main: Peterlang GmbH, 1996. 256 S.
3. Hundt M. *Modelbildung in der Wirtschaftssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1995. S. 56–72.
4. Rings G. *Wirtschaftskommunikation ohne Komposita und Derivate*. URL: www.gfl-journal.de/l-2001/rings.pdf.
5. Майоров А.П. *Заимствования в лексико-семантической системе языка (на материале англо-американизмов в современном немецком языке в ФРГ и ГДР)* : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.12. Москва, 1967. 21 с.
6. Дмитровская Е.И. *Фоно-орфографическое, морфологическое и лексико-семантическое освоение англицизмов современным немецким языком* : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.04. Львов, 1969. 20 с.
7. Суворкина Н.Ю. *Сложные слова компонентами-англицизмами в немецком и русском языках* : автореф. дис.канд. фил. наук : 10.02.19. Орел, 2004. 19 с.
8. Калашникова Ю.М. *Экстра- и интралингвистические предпосылки проникновения английских экономических терминов в немецкий язык* : автореф. дис. канд. фил. наук : 10.02.04. Омск, 2005. 23 с.:
9. Хауген Э. *Процесс заимствования. Новое в лингвистике*. Вып. 6 / Под ред. В.Ю. Розенцвейга. Москва : Прогресс, 1972. С. 344–382.
10. Fleischer W., Barz I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Zweite Auflage. Tübingen : Niemeyer, 1995. 258 S.
11. Duden. *Wirtschaft von A bis Z: Grundlagenwissen für Schule und Studium, Beruf und Alltag*. 5. Aufl. Mannheim : Bibliographisches Institut, 2013. 1087 S.
12. Gabler. *Kompakt-Lexikon Volkswirtschaft* / bearb. Von Prof. Dr. Dirk Piekenbrock. Wiesbaden, 2002.
13. *English-Russian Dictionary on Economy and Finances*. URL: <http://www.diclib.com/cgi-bin>.
14. Китайгородская М.В. *Современная экономическая терминология (Состав. Устройство. Функционирование). Русский язык конца XX столетия (1985-1995)*. Москва : Языки русской культуры, 1996. С. 162–236.
15. Лейчик В.М. *Языки для специальных целей – функциональные разновидности современных развитых национальных языков. Общие и частные проблемы функциональных целей*. Москва : Наука, 1986. С. 28–43.
16. Donalies E. *Das Konfix. Zur Definition einer zentralen Einheit der deutschen Wortbildung. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*. 2. Hauptteil. 2000. S. 144–159.
17. Wellmann, H. *Deutsche Wortbildung. Tupen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Deutsche Sprache*. 2. Hauptteil. Das Substantiv. Dusseldorf, 1975. 500 S.